

2324

PAUL RASS

Sausti kooli ajalugu.

I Kool Padikuüla mäel.

Padikuüla mäel asus vana ohvitseride kasarm, mida rahvas Kartlihooneks kutsus. Sellesse majasse asutati 1858^{al} aastal mõisahärra ja kirikhärra ühisel korraldusel Sausti, või - nagu kogukonda siis nimetati - Kaarepere kool.¹⁾

Ei ole teada, kas kooli asutamise algatus tuli ainult neilt kahelt härralt, või olid siin mõjutamas veel mõned teised tegurid, nagu rahvas, valla omavalitsus või ehk veel mõni muu tegur. Kuid võimata ei ole ka, et kooli asutamise mõte siiski ainueksi nendelt härradelt alguse sai. Iluidugi ei taotsetud sarnasel juhul ei kultuurilisi ega humanseid sihte. Väevalt küll oleks võimalik kiire ja mõisahärrast seda oletada. Aga kuna oli parajasti lahtra sõja aasta, talupojad kõikjal käärimas, siis pidi otsima kõiki võimalikke abinõusid, et neid vaos hoida.

Seepärast on mõeldav, et igasuguste julmuste kõrval arvati heaks pingutades veel tuguvamaks usulise mõjutamise tee. Seda oletust kinnitavad ka tolle

1926. a.
1) Mõnede Kuuseorsa poolt antud teated. Kuuseors on surnud, üleskirjutatud teated läinud kaduma. Säilinud on nende teadete kokkuvõtte kooli kroonikarajamatus.

aegsele õpilaste teated, et koolis õpetatud peamiselt uue-
õpetust, üsna vähe aega lugemist, kirjutamist ja rekunda-
mist.¹⁾ Kooli puukirjelduse laadi tõendab veel see asjaolu,
et vajalikuks peeti asutada rööbiti kaks kooli, üks luteri-
use, teine õigeusu lastele, missugused koolid hiljem ka
mõne aja kõrgu eksisteerisid.²⁾

Niisugusena kavandatud kool pidi saama kirikule,
kiriku raudu aega ka mõisale vägagi kasulikuks. Õpe-
taja või koolmeister, nagu teda siis nimetati, tänapäev
lastele päevast päeva piibli lugusid ja katekismust,
pidas vanadele laupäevaõhtulisi lugemisi ja talitas
külas vaimulikku talitust. Siis jäi kirikuherra koha-
peal peamiselt kassaja ja revidendi ossa. Tema töö
muutus seega kergemaks ja tõhusamaks. Täiesti aga
loodeti tulema kousuks peamisele taltragele keernajale
— mõisale.

Kuid koolimata asutajate negatiivsetest sihtidest
ja taotlustest, koolimata nende arvatavatest pidur-
damispüüetest kujunes kool paratamatult siiski
positiivseks teguriks ümberkaudse rahva elus.

Kool arendas igaigi kirjaoskust ümbruses ja röö-
biti kooliga hakkasid mõningal määral kirjaoska-
jaks saanud emad oma oskusi edasi andma oma
lastele, alguigi et neil tuli seda teha vorkivurina saatel
ja peenitule valgel. Siis pandi alus arengule, mis
algul küll pikkanibisi, siis aga üha kiirenevas
tempas ühismärgi hakkas liikuma.

Esimese koolimaja kohta puuduvad vähimadki
teated. Ei ole sellest säilinud ei pilti ega sõnalist

1) Mõned muuseonide teated kooli kroonikaraamatus.
2) Mõned muuseonide ja Pastor Ojasalu teated. Pastor Ojasalu elab raagu (1960.a.)
kolhoosis „Rahva võit“.

kirjeldust. Samuti puuduvad teated koolimööbli kui ka muude olude kohta koolimajas. Nii ei ole meil teada, missugustes tingimustes seal koolitööd tehti ja missugustes oludes elasid seal õpetajad. Ainult oletamisi võime arvata, et need tingimused olid äärmiselt primitiivsed. Kuna see aeg oli süüsi endine sõjaväl, pealegi okupatsioonide kasarm, siis võib oletada, et vähemalt arnad tal ehk olid enam-vähem olemas. Asjaolu, et varsti peeti tarvilikuks uue koolimaja ehitada, annab meile kaudse tõendi Padikuila mäel olnud koolimaja väär-
tusest ja olukorrast.

Üäga napid on ka teated Padikuila mäel töötanud õpetajatest. Isegi nende perekonnanimesid ei mäletanud nende raegpärja jäudnud õpilased enam. Võibolla tuli see sellest, et talajal viisiks oli inimesi kutsuda eesnime või ka hüüdnime järgi.¹⁾

Esimene õpetaja olnud keegi sakslane. Midaagi muud iseloomustavat tema kohta ei ole teada. Tema järglast kutsunud rahvas „Tõwaraks“ või ka „Tõwarjans madruks“, seepärast et ta olnud endine merimees. Kolmas ja viimane õpetaja Padikuila mäel olnud keegi Reidu-nimeline mees. Tema surnud Padikuilas ära.

Nende kolme õpetaja ametiaja algus kui ka lõpp on teadmata, kuna asjaajamiserakamatuid, kui neid üldse oli, pole säilinud. Samuti on meile teadmata nende õpetajate hariduslik tase, kui ka majanduslikud tingimused, milledes neil tuli töötada.

¹⁾ Mõnel Kuuseorsa ja Peter Tõrnpuu teatel kuoli kroonikarajamatus.

Kui arvesse võtta neile järgnevat ajajärku, millest on säilinud mõningad teated ja millest nähtub, et õpetajate palgad veel siis olid väga madalad, siis peab oletama, et need Padriküla ajajärkul olid veel märksa väiksemad. Seda oletust toetavad veel mõningad suulised teated, et õpetajad olid siis sunnitud olnud endale hankima kõrvalteenistust. Siis on teada, et viimane neist olid ternud rahvale talloaegseid muusikariistu - molljoile.¹⁾

Kooli õppekavas oli, nagu juba tähendatud, peamiselt usuõpetus, vähesel määral aga ka lugemist, kirjutamist ja rekondamist. Võib oletada, et ka kirikulaulu. Kõiginevate ainetega õpetamise põhjalikkuse tase oleneb meeldegi sellest, kui võrd õpetaja ise nendes ainetes kodus oli ja kui suured võimed tal olid oma oskuste edasi andmiseks.

II Kool Vene küla vaimu.

Senini ei ole korda läinud kindlaks teha, millal ehitati esimene koolimaja Vene küla vaimule. Kuna see koolimaja kestis umbes 19. sajandi lõpuni ja siis uus koolimaja ehitati vanale alusele ja enam-vähem vana plaani järgi, siis on ka esimese koolimaja ruumide jaotus umbkaudu teada. Selles olid olnud peale koolitöa ja õpetaja eluruumide veel kogukonna asjaajamiskorruumid, sest kogukond moodustas siis omaette administratiivüksuse. Rahvapärimesel tea-

¹⁾ Peder Sinerpuri suulised teated.

vadri & jutustada sealsest vangipeurist, kus kord Jüri Rummigi kinni olnud ja kust paljajalu põgenema pääsenud. Kas see tõesti nii on juhtunud, on meidegi kösitav.

Kooli ümberasumine uude majaja Vene küla vahele tähendas küll sammu paremuse poole kooli ajaloos, kuid ei kujunenud siiski mingiks murranগুলিসক্স শিন্দ-
museks. Sisuliselt jäi ju kõik algul endiselt: sama usuõpetuse ülikõllus ja muude ainete vähesus. Ka kooli ruumidega, alguigi et nad algul olid uud, ei saadud kiidelda. Elööde² sajandi viimase aastakümne õpilased jutustasid, et ruumid olnud nii külmad, et sageli tulnud istuda klassis kindad käes, üleriided seljas.³ Töenõoliselt oli siin siiski ka külluga varumise kord ja selle kvaliteet. Kütte andmist kokkustas laskes taludel, kusjuures kokkustuse suurus loeti kübude arvuaga. Muidegi tehti siis ^{mitte} sellars ka ~~ei~~ kübed nii vähesed kui iganes saadi ja nenolestki tõmmati jämedamad peud enda tarbeks.²

Kuna õpetaja kuni kogukondade ühendamiseni ühtselt vallaks oli ühtlasi kogukonnakirjutajaks, siis oldi summitud ametisse kukuma rohkem kirjaoskajaid õpetajaid. See asjaolu mõjus kaasa lugemise-, kirjutamise- ja arvutamiseõpetuse edukusele koolis, lisatasa kirjutajakohustuste eest aga aitas parandada õpetajate palgaolosid.

1894^{al} aastal olid tunnikavas juba järgmised õppeained: usuõpetust 6 tundi, matemaatikat 6 tundi, vene keelt I klassis 8 tundi, II ja III klassis 7 tundi, ema-

¹ Anna Kasmetsalt saadud teated.

² Johannes Klee Schmyalt jutustas, et nad kütsid kuni 18 küla kottocga ära.

³ Kuna koolimajas

keelt I klassis 8 tundi II ja III klassis 5 tundi, geograafiat II ja III klassis 2 tundi, Lükija II ja III kl. 2 tundi, laulmist 3 tundi, põlglaste võimlemist 2 tundi ja tütarlastele käsitööd 2 tundi, kokku 33 tundi nädalas.¹⁾ Siit on näha, et uuele sajandile lähenedes on tunnixava muutunud ~~ja~~ mitmekesisemaks. Seal figureerivad juba niisugused ained nagu geograafia, põlglaste võimlemine ja tütarlaste käsitöö. Viimane neist jäi arvatavasti keeleainelt pakemile, sest ei olnud ju meesõpetajad võimelised seda ainet õpetama.

Uuel sajandi lähenedes tuli koolitöö edunust pildudama uus taxotus — tsaarivalitsuse veneustamispoliitika. Vähe sellest, et iga päev lastele õpetati vene keelt, mida nad siiski kolme talvega kuigi suurel määral omandada ei jõudnud, summiti niivõrdsest peale ka arutamist geograafiat, nii vähe kui seda koolis olegi, õpetama vene keeles. On arusaadav, et seläki nende ainete õppedunuses tuli tunduvas tagasimineks.

Sellele lisandus veel usutunnistustest tingitud rahva rikustamine mõningate mõjukate isikute poolt. Alates aastast 1902 korraldati Penduska talus õigeusu lastele eraldi kool. Selle kooli rahalised kulud kandis Tallinna ärimees Gorbatsjev, kätte aga tõid lastevanemad. Senine kool jäi luteriusu lastele. Õpilaste arv Penduska talus asuvas koolis kõikus 20 ümber. Õppekava selles koolis oli sama, mis teisteski koolides, ainult selle vahega, et usaopetust õpetati seal õigeusu vastavalt.

¹⁾ Inspektori Ringiri 5. III 1894 №336. Ringiri on koduma elinud, andmed välistanud kooli kroonikaravimatus.

Niisugune paralleelkool kestis kuni 1906^a aastani.

Õpetajatena olid seal Troming (1902-1904) ja naisõpetaja Palu (1904-1906). Viimane neist oli Garbatsõvi kassaneiu. Talvel ta õpetas koolis, suveti aga töötas peremehe äris. Palu oli esimene naisõpetaja, kes Saustis on töötanud.¹⁾

Esimeneks õpetajaks Vene keela vanaal põhikoolis oli Kaarel Valderap, tema järel Kõll ja siis Treihold. Mõljal keegi neist oma ametiaega Vene keelas algas ja lõpetas, ei ole teada. Teada on ainult, et viimane neist Treihold oli ametis kareea aega. Tema lahkus koolipölvust umbes 1894^a aastal ja läks naabruses asuva Eerumaa talu peremeheks. Treiholdile järgnes Saaremaalt päritolev H. Pöder, kes 1897^a aastal pastori poolt seepärast vallandati, et tal onud varem Saaremaal tüdrukuga laps.²⁾

Järgnevad õpetajad olid A. Stranberg (1897-1900), Theodor Grepp (1900-1901) ja Jüri Rimmel (1901-1906). Rimmel oli ainult kõhukonnakooli haridusega. Rimmelile järgnes Johannes Sarov, kes Saustis töötas 1911. aastani.³⁾

Õpetajate palgade kohta on säilinud mõningaid andmeid. Nii on teada, et H. Pöder 1896^a aastal on saanud palga 85 rubla, kütteks-valgustuseks 10 rubla, remondiks 30 rubla, muus otsustamiseks 7 rubla, kokku 132 rubla aastas.⁴⁾ J. Sarovi palk oli 1910. aastal rahana 150 rubla, maana 5 rubla. Viimane palgakõrgendus olnud 1907. aastal 20 rubla suurendus. Seejuures

1. Pastor Ojasalu mulised teated. 2) Pastor Tinerpuu teated.

3) Andmed naasi kroonikararamatust.

4) Aruande mustond. Viisid kaadunud. Andmed säilinud naasi kroonikararamatust.

on Sarov 4-klassilise linna-kooli lõpetanud kutseline õpetaja ja ahiehus.¹⁾ Nagu neist andmetest nähtub, paranesid õpetajate majanduslikud olud väga võralt. Kuni XIX sajandi lõppaastateni oli õpetajad kasutatada ka maa. Põlde alnud nelja tiinu ümber. Siis aga võtab märs millegi pärast maa keelilt ära ja liidab selle Penduska talu külge. Koolile jäi vaid umbes 20 aari kivist maad koolimaja ümber.²⁾

Sajandite vahetuse paigu ehitati vana koolimaja asemele uus. See oli puust ehitus ja sisaldas umbes 10 m pika ja 5 m laia klassiruumi, õpetaja korteriks 2 tuba ja köögi, siis tuba keelitemijale ja köögi-ruumid. Ruumide kõrgus oli aga väike - umbes 2 ja pool meetrit. Keeliklassis olid pinnad järele kallakuga ja tugeva plussdistantsiga koolilauad, õpetaja pult - kantseel ja väike viilediga orel.³⁾ 1911. a. asub Sarovi asemele Sausti õpetajaks Rudolf Kleisment. Ta on sarnuti kui Sarovni kutsetunnistusega õpetaja ja töötab Sausti kuni 7. detsembrini 1917. a. ja lahkub siis kohalt. 1918. a. esimesel poolel kool ei tööta.

Juba neljandat aastat on käimas esimene maailma-sõda. Maale on lasunud Saksa okupatsioonid. Okupatsioonivõimude poolt on füri kielkanna koolide korraldajaks määratud ja inspektoriks määratud füri koguduse pastor J. Kerz. Sõjaväest tuleb Paul Rass. Ta soovib hankida äraelamise võimalust ja ära kasutada okupatsioonivõimude silmist kui sõjaväelast.

1) Aruande mustendist kooli koostajateametisse kantud andmed.
2) Anna Kasemetsalt saadud teated.

sõjamees. Seejärel küstis ta endale pastor Kerigilt vabantselt
sausti õpetaja koha. See temale ka antakse.

Paul Rass on sündinud 1892. aastal Rae vallas, lõpetanud põhvi ministeeriumi keeli juures pedagoogikaklassi, õppinud Moskvas Šanjavski-nimelises vatailiskoolis ja Moskva õpperingkonna juures omandanud kreeka keeli matemaatikaõpetaja kutse.

1. oktoobril 1918. a. jätkub keelis katkenud õppetöö. Kuid on sõjaseg ja keeli armub kõigist 12 õpilast. Vähesed õpilaste arv ja sõjasegide summit on esimesel õppeaastal õppetöö katkendlik ja ebarahuldav. Ka tegevusest väljapaistvaid keelilõpetajaid ei ole sel aastal palju ära märkida. Märkimist väärib ehk ainult järgmine tuleva aasta tegevust pidamisi rahvusest ja rahvusliku jukus. Õpetaja kavatses pidada rahvale kõnekoosolekut. Kõne teemaks on: „Inimese nähtamatud sõbrad ja vaenlased“. Ta tahab nimelt rahvale kõnelda bakteritest ja oma kõnet selgitada valguspiltide näitamisega. Tema üllatusena aga seatakse sellele vastu-olevat pühitsitud maja, ei sündinud seal niisuguseid võimalikke asju ajada. Pika selgitamise peale toimub siiski kõneõhtu. Pärast kõnet saavivad noored veel koos viikida ja mängida seltskondlikke mängu. Algas jälle kauplemine keelivanemaga ja lõpuks lubatakse ka seda.

See oli ka viimane sellelaadiline raske ürituste korraldamine keelimajas. Rakaheti kiiresti uute oludega ja üsna kiiresti muutusid vanad töös-

1. Kõnekoosolek.

pidamised. 1919. aasta kevadel korraldas kool koolitaja-
loos esimese ekskursiooni. Käidi vaatamas Tallinna vaa-
tumisväärsusi.¹⁾

Juba 1918. a. lõpul määrati Sausti mõis jagami-
sele. Et niiviisi härrastest vabanevad härrastemaja
ära kasutada, hakati taotlema selle loovutamist
koolile koolimajaks. Küsimus otsustati võrdlemisi
kürestigi jaotavalt.

1919. a. suvel, enne kooli ülevõtmist, mobiliseeri-
ti õpetaja Paul Pass sõjaväkke ja kooli ülevõtmise
uude kodusse toimus tema ajutise asendajana Ellikel
Tõlki ametis alles 1919/20. õppeaasta algul.²⁾

III Kurna kool.

10 aastat pärast Sausti kooli asutamist, aastal
1868, sai ka Kurna kogukond omale kooli. Illois
andis osa ehitusmaterjali, veld vedas selle kohale ja
lasi maja valmis ehitada. Maja oli tüüpiline valla-
koolimaja: klassiruum, paar eluruumi õpetajale ja
mõned kõrvalruumid. Koolimööbliks olid pöörd^{kooli-}pin-
gid, kantseel, orel. Ruumid olid madalad, aknaol väi-
kesed. Kurna koolis käidid ka Lehmya lapsed, mis
on koolimajast üle viie kilomeetri eemal, siis tuli
osa lastel koolimajas öökida. Magamistuba aga
puudus, ööbiti klassis.³⁾

Esimeseks õpetajaks Kurna koolis oli Kestas
Hindrekson. Temale järgnes Raedkepp ja siis Bergaen.

1) Suulised teated P. Passilt.

2) Koonikaradamat.

3) Jaan Rosefeldi teated Sausti kooli koonikaradamatust

Esimised kaks olid Kurnal ametis umbes kolm aastat kuubki, viimane aga 10 aasta ümber. Eergaenk oli lõpetanud Kuuda vallakooliõpetajate ettevalmistava seminari, teiste haridusline ettevalmistus ei ole teada.

Pärast Eergaenku olid üksteise järel ametis Aadok, Rõmmer ja siis Roots. Johannes Roots oli hariduse saanud Paide linnakoolis, mida ei lõpetanud, vaid mille kõrgema klassi esimesest jaost välja astus. Õpetajakutses ei oma. Õpetajaks Kurnal 1903. aastast kuni 1910. aastani. Oli parajasti seltside asutamise ajajärk ja Roots võttis osa seltside tegevusest. Oma viimasel ametiaastal Kurnal on Rootsil olnud abilisiks Voldemar Kuuskmann ja Jaan Rutojõel.

1911. aastal järgneb Rootsile Kurna koolipõlne August Kasekamp, kes on hariduse saanud Rakvere linnakoolis ja omab õpetaja kutsesunnistuse. Sõja puhkeles 1914. aastal kutsutakse Kasekamp tagavaraväelaseks sõjaväkke. Kokk noitakse temale alles ja Kurna koolis töötavaid niid asetäitjaid õpetajaid. Kasekamp aga hiljem enam õpetajaks ei tule, vaid jääbki sõjaväkke, kus kodanliku Eesti väes kindrali auastmeni jõuab.

1914/15 õppeaastal töötavaid Kasekampsi asetäitjatena Elihaart ja Viktor Neumannid, ida ja poeg. Isa on Kuuda seminari lõputunnistusega, poeg aga on hariduse saanud Tallinna Aleksandri

1) Andmed Sausti kooli kroonikaraamatust.

gümnaasiumis, mida ei lõpetanud. 1915/16 õppeaastal on poja asemel isale abilõpetus tütar Agata Neumann, P. Kisti erakooli haridusega. 1916/17-al õppeaastal täitab isa üksi.¹⁾

Palgad on Kurna kooli õpetajatel olnud märksa paremad, kui samal ajal Sausti kooli õpetajatel need olid. Nii nähtakse 1906. a. aruannetest, et Johannes Reets on saanud palga vallaalt 220 rubla ja mõisalt 120 rubla. 1910. aastal maksab aga Reets oma ablastele, keda ta ise palgas, hoopis vähe. Kuuskmann on saanud kõigest 25 rubla ja Ruttapõld 100 rubla. Sünjures ei ole küll teada ablaste töökoormus ja kestvus, ega ka muid hüvitused, mida Reets neile ka väärt anda.²⁾

1917. aastal Tallinna linnavalitsuse ja Kurna vallavalitsuse kokkuleppel viiakse kool endisest koolimajast ära Kurna mõisa, kusjuures kool kujuneb neljaklassiliseks ja hakkab töötama kaks õppeaastaga. Õpetajate palgad maksab vald, kuna linna poolt koolile ruumid - kaks klassituba ja kaks tuba õpetajatele - antakse. Linn annab ka koolijõuad, mis sugused on juba kaheistmelised.

Õpetajateks valiti niidud Aadolp Reimann, kes hariduse saanud H. Treffneri eragümnaasiumis ja omab saksa keele kodusõpetaja kutse, ja A. Veidermann - Kuuda seminari lõpetaja. Saksa okupatsioonil tulekul vangistatakse Reimann, õppeaasta lõpul lahneb ka Veidermann.³⁾

Okupatsiooniaegse füüri kihelkonna koolide inspektor

1) Sausti kooli kroonizaraamatute andmed.

2) " " " "

3) Mart Rosenfeldilt saadud andmed Sausti kooli kroonizaraamatust.

korraldusel saakuwad 1918/19 õppeaasta algul uued õpetajad tähtjaks jäänud koolile. Need on Karl Rass ja August Skirmann - mõlemad kutsetunnistusega õpetajad, Skirmann Rakvere õpetajate seminari lõpetaja. Okupatsioonijärgse lõppemisel vakaneb H. Reimann vangist ja tuleb oma ametikohale tagasi, K. Rass aga lahkub, et teha uuesti teha. Õppeaasta lõpul lahkuvad ka Reimann ja Skirmann ja nende asemel valitakse Jaan Kuldernup ja Velly Jürgenson, mõlemad kutseta õpetajad. Jürgensonil on tütarlaste kaubanduskooli haridus, Kuldernup on aga lõpetanud ainult uue mõisa ministriumis kooli. Kehalt on ta vigane - küürakas, aga ta on edasijõudlik, õpib kaasa ja taotleb õpetajakutset, mille hiljem ka omandab.

1920/21. õppeaasta algul ühendati Kurna kool Sausti kooliga.¹⁾

15 Kuueklassiline algkool.

Juba alates 1905. aasta revolutsioonist, keelima selle ebaõnnestumistest, on märgata kooli arengus kiiremaid edusamme, on puhumas vahamaid tuuli. Kuigi on kool veel endiselt uue õpetuse käimsates, aga kooli tuleb uusi aineid ja venestamisesurve lüüa. Rohkemorennuol õpetaja julgeb juba omapead mõndagi ette võtta ja ära teha, mis seniini täiesti mõeldamatu oli.

¹⁾ andmed Sausti kooli kroonikaröhamatuit.

1914. aastal alanud sõda teeb küll koolile järele segadusi. Asetäitjad õpetajad on tihti nõrga ettevalmistusega ja nende olukorras puudub kindlus. Ilõnikord katkeb õppetöö õpetaja puudusel üldse. Aga sellest 1917. aasta veebruarist, eriti aga Suur Sotsialistlik Oktobri-revolutsioon avavad kõik aknad värsketele tulepühanguitele ja kujunevad kooli ajaloos määratu suureks murran-guliseks teguriks, mis põhjustavad kooli arengus enneolematu edasiminekuid.

Kõige pealt kasvab koolist usuõpetuse arnuvalitsus. Juba 1918. a. lõpul kuulutatakse usuõpetus koolis vaba-tahelineks õppeaineks ja usuõpetuse tundide arv väheneb kahele nädalatuunni. Kool muutub nüüdsest peale amet-likult emakeelseks. Kool laieneb, künni kujuneb kuueas-taseks kooliks. Koolis tulevad õpetamiseks loodusõpetus, füüsika, ajalugu. Seni olnud õppeained, nagu: emakeele, matemaatika, maateaduse ja teiste õppekavad laienevad mitmeordseks. Otsitakse uusi meetodeid, sageli rabeldakse liigagi ja tehakse esi-samme, aga palju neist otsekohest jääb siiski püsima.

Sausti kool, asunud endisesse mõisa härrastemajas, elab seal esimese 1919/20. õppeaasta lõpul Tõlbi juhtimisel veel vaidneult üle, kusjuures õpetaja töötab üksi nelja klassiga. Lõpul Tõlbi hariduslik ettevalmistus on puudulik, ta omab ainult nelikonnakooli haridust. 1920/21. õppeaasta algab aga juba hoopis kiiresti üksteise järel tulevate uuendus-tega. Koolijuhataja Paul Rass tuleb koolitööle tagasi, tema asendaja Lõps lahkub. Valitakse uued õpetajad: Jakob Kingissepp, kes õpetajakutse omandanud Valgo real-

Sii peale on kõik andmed eranditult saadud Sausti kooli kroonika-raamatust.

koalis ja senine Kurna kooli õpetaja Jaan Kuldernupp, kes ka varempeal õpetaja kutseksamid on sooritanud. Koolile omandatakse normaaltalu ja ehitakse päriselt end. Saati mõisa härrastemaja. Pannakse maksma koolikohustus kuni neljanda klassi lõpetamiseni. Hiljem 1928^{al} aastal laiendab vallavolikogu, enne kui seadusandlikult seda on jõutud teha, koolikohustuse ka viiendale ja kuuendale klassile.

Algul tekitab koolikohustus elanikkonnas mõningal määral arusaamatust. Eelneb tõrkumist koolikohustuse vastu ja kooli koolikogu on sunnitud määrama tõrkujatele väärseid rahatrahve, misugused mittonaksjalt näütakse sisse sundkorras. Peagi aga saadakse aru koolikohustuse vajadusest, kohaneb sellega ja aegajalt tõrkumine, ~~kooli~~ ka trahvimine vajadus kaob.

1921/22. õppeaastal alustab kool viieklassilise, järgmisel õppeaastal on ta aga juba valmis kuueklassilise kooli. Alates esimesest õppeaastast uues majas alustab tegurust kooli internaat. Algul on õpilaste toitlustamine internaadis kaunis tagasihoidlik. Hommuuti ja õhtuti keedetakse õpilastele ainult teevett, vaid lõunaks on igapäev mõningane supp. Aasta-aastalt areneb aga ka õpilaste toitlustamine internaadis paremuse poole.

Kurna elukorol on kujunenud niisugusena, et kõrk kooli õppejõud on mehed, siis tekib kohe raskusi tütarlastele käsitöö õpetamisega. Sepärast 1922. aasta algusest valitakse tütarlastele käsitööõpetajaks Irmgard

Rumessen.

1921/22. õppeaasta lõpul lahkuvad Jaan Kuldernuus ja Imgard Rumessen Saustist koolitöölt ja uueks kolmandaks õpetajaks valitakse Olga Ulm, kes hiljem Jakob Kingiseppaga abiellub. Olga Ulm on Tallinna Õpetajate Seminari lõpetaja esimesest lennust.

Koolivälisest tegevusest olid kõige rahkearvulised maad ekskursioonid ja koalipeod. Nii korraldati 1927^{al} aastal ekskursioon Tallinna ja ümbrusesse, 1928^{al} aastal Saaremaale. Koalipidusid korraldati igal aastal vähemalt üks, mõnel aastal aga ka kaks või rohkemgi. Enamjagu neist korraldas kool üksi, kuid ei olnud haruldane ka nende korraldamine teiste koolidega koos. 1928^{al} aastal asidatarse kooli juurde doortering. Ringi asustamisel sihtis on koolist lahkunud noori pigemalt kooliga seoses ja seega kooli mõjuvõime hõlpsalt.

1926^{al} aastal kinnitas Vallaõukogu insener K. Treemanni valmistanud koolimaja ümberehitamise plaani ja samal aastal teostati suur osa sellest. Kõrda seati 4 klassiruumi, õpetajate korterid ja õpilaste magamistoad.

1929/30. õppeaasta alguseks lahkuvad senine koolijuhataja Paul Pass. Uueks koolijuhatajaks valitakse Johannes Värner, kes hiljem oma nime Väre'ks muudab. Johannes Väre on sündinud 1903. aastal ja 1926^{al} aastal lõpetanud Tallinna Õpetajate Seminari.

Uue koolijuhataja J. Väre ametis alles jätub koolitöö peamiselt endises sihtis edasi. Klassivälise tegevuse on ka nüüd peamiselt koalipeod ja ekskursioonid. Sihtis

meile hakkab koel korraldama niid rohkeid na sportlike
üritusi, nagu talispordipevi, keelidevahelisi spordivõistlusi ja
muud sarnast. 1931. aastal on esimene keelinäitus, kuhu on
välja pandud 1930/31. õppeaasta jooksul koolitöö.

Koel saab uusi seadmeid. Viimaseks 1932⁹² aastal
keelele raadiovõistlusi. See on küll katariivastu võitja
kaunis keele kvaliteetide ja väärtuste arvult äärmis-
misi kui esimene pääsuke sellel alal. 1935^{al} aastal
ehitatakse keelele võimlemisesaal näitelavaga ja Hari-
duslike dekoratsioonide Karul valmistab näitelavale de-
koratsioonid. 1937. aastal ostetakse uus pianino.

Muutav on seejuures, et nagu need tehingud tehti
ikka ^{koos} koolekoogu pidude tuledega, eranditult saadud
kingituste ja laenuidega, mitte ^{aga} koole üldpõhja suu-
madega. Üi ehitati saal Mart Rosenfeldi rahalise
arustusega, pianino ostus aga andis laenu õpetaja
O. Kingissepp, mille koel hiljem tasus.

1932/33. õppeaastal on keelis ainult 81 õpilas, see-
pärast muudab kodanliku vabariigi haridusministe-
riumi keele kaherakendiliseks. Õpetaja Jakob Kingi-
sepp lahkus ja allesjäänud õppejõududel Joh. Varela ja
Olga Kingissepal tuleb mõlemil tähtsada komplektidega,
kuhu on koondatud 3 klassi. Ennemeestab sarnane
kanonmaalne olukord ainult ühe õppeaasta ja
järgmisel 1933/34. õppeaastal alustab koel jälle kolme-
rakendiliseks. Uueks kolmandaks õpetajaks vali-
takse Edgar Ravit, kes 1932. aastal on lõpetanud
Rakvere Õpetajate Seminari.

Edgar Ravi töötab kuni 1936. aastani ja lahkub siis Tema järglasena asub Sausti koolitööle Nikolai Vanaselja — Tallinna pedagoogiumi haridusega õpetaja. 1939. aastal kutsutakse Nikolai Vanaselja sõjaväeteenistusse ja tema asetäitjaks määratakse algul Jüri Saveta lüht, hiljem aga (1940. a.) Jaanep Eplik. Jaanep Eplik on õpetajakutse eksamid sooritanud Paides.

Juuni kuus 1941. a. areteeriti keelijuhtaja Joh. Vare ja määrati ühes perekonnaga Eestist ära. Areteerimise põhjused ei ole teada.

Algab fašistliku okupatsiooni ajajärk. 1941. a. oktoobris määrab okupatsioonivõimude maakoalvalitsus uueks Sausti keelijuhtajaks õpetaja kokkusetähtsa samaaegselt Jaanep Epliku. Kool viireleb läbi kogu okupatsiooniaja kokkukomplektidena. Lõdaks muudeti sejasid ja okupatsioonid tingitud viletsustele, algavad Epliku ja õp. O. Kingissepa vahelised tülid, mis arenevad vastastikkuste süüdistuste põhjal kuni kantsipratsessideni. Lõpuks areteerivad okupatsioonivõimud Jaanep Epliku ja viivad tema Saksamaale, kust ta ühe versiooni järel põgenemiskatsel surma saab, teise järel aga ise oma elu lõpetab.

Tähelepanek on sejuures asjaolu, et Jaanep Eplik, kes oli ^{olnud} Järelkõrre Valadussõjalaste organisatsiooni esimees, kes on palju lehekülgi keeli kroonikeraamatus kommunismivastast tões kirjutanud, omegi areteeriti ja suri — kommunismis süüdistatuna.

Värssti pärast J. Epliku vangistamist pidi ka O. Kingissepp (1944. a. jaanuaris) maakoalvalitsuse nõudel ametist lahkuma.

luteks õppejõududeks määratakse noored õpetajad — juhatajaks Salme Vitismann ja õpetajaks Leida Leen, mõlemad ajutiselt kohustetäitjaks.

Siis aga mingi Saksaa tagavaraväe osa Sõnnja koolimaja üle võttis, tuli Sõnnja kooli õppejõududel ühes kooli inovertariga kolida Sausti koolimajja. Nii sattusid Sausti Paal ja Hlone Rassi. Maakoolivalitsus määrab nüüd Sausti koolijuhatajaks Paal Rassi, õpetajaks aga Hlone Rassi, kuna senised ajutised õppejõud naabruses olevatesse koolidesse täie määrati.

Sündmused aga arenesid samaselt, et P. Rassi mobiliseeriti okupatsioonivõimude poolt ja kui ta mobilisatsioonikäske ei täitnud, vaid läänemaale sugulaste juurde tahtis sõita, vahustati ta Risti jaamas ja viidi Põhuküla sadamasse sakslaste kätte, kust ta Saksamaale viidi. Hlone Rassi jäi kohale ja pärast okupatsioonivägede väljajamist, määrati tema Sausti mittetäieliku keskkooli diunktari kohustetäitjaks.

Siit peale algab uus murranguline ajajärk Sausti kooli ajaloos — mittetäieliku keskkooli ajajärk.

I

Sõuusti hoolimajade vaateid.

Üleval:

Sõuusti nelmas hoolimaja, kus pool aastas
põuani 1319. a. sigiseni, tänapäevane. Hiljem on
maja rekonstrueeritud sõjaväevaru- ja vaestima-
jaks. Tänapäevane ajad (1960) on maja täiesti va-
gumise olemuses. Tänapäevane nime II aastavade.

All poolval:

Sõuusti praegune (uue) hoolimaja. Maja on
erilisest meilise hoolimajast ümbritsetud
sõuustatut hoolimajast.

II

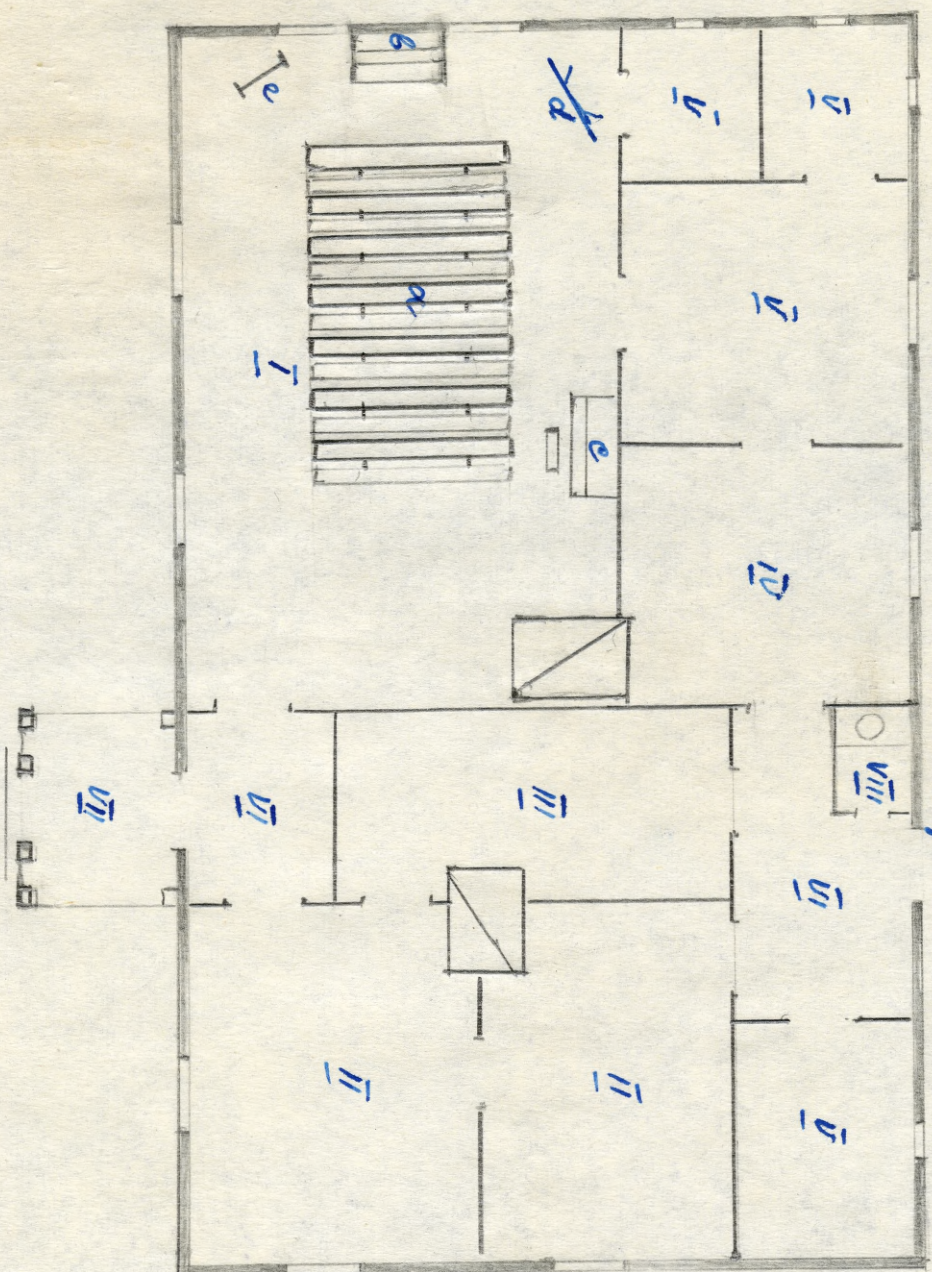

Sausti kotimaine koolimaja

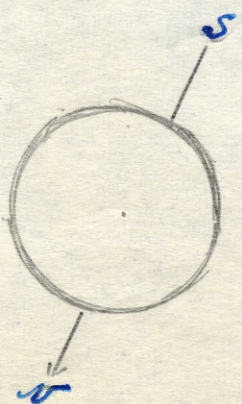
uueks jactus 1918/19 õppeaastal, millal seda maja viimati

kasutati koolimajana.

- I kooliklass
- II õpetaja elutoad
- III õpetaja köök
- IV koolitajate tualet
- V saunad
- VI kütetoa
- VII kütetoa lahtine
- VIII kütetoa
- a) kooliõnneid
- b) kantsel
- c) ovel pringiga
- d) tahvel
- e) arvevõrk

Mõõt 1:100

Staanis joomistas mälü järgi tollase õpetaja Paul Raas.

22
Saadud
5. nov. 1960

Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituudile

Saadam siinjuures ülevaate Sausti kooli ajaloost. Ülevaate koostasid mina 1958. aastal kooli saja-aastase juubeli puhul, kusjuures andmed on võetud peamiselt kooli kroonikaracamatust. Hinult mõningaid täiendavaid andmeid sain vanemate inimeste (Arno Kasemets, Nestor Ojasalu) küsitluse teel.

Andmed teateid andnud isikute kohta:

- 1) Kuuseoks, Mihkel Jüri poeg.
- 2) Sündinud u. 1852. a.
- 3) Vallakooli haridus (?)
- 4) Hurma v. Nõmme külas Sepa talu pidanud.
- 5) Praegu surnud.
- 6) —
- 1) Tinerpuu, Peeter Petri p.
- 2) Sündinud u. 1861. a.
- 3) Vallakooli haridus (?)
- 4) Hurma v. Nõmme külas Kustase talu pidanud.
- 5) Praegu surnud
- 6) —
- 1) Rosenfeldt, Jaan Mardi p.
- 2) Sündinud u. 1850. a.
- 3) Haridus ei ole teada
- 4) Hurmal Pikkaru väikekohta pidanud.
- 5) Praegu surnud
- 6) —

- 1) Rosenfeldt, Mart (Isanimi ei ole teada)
- 2) Sündinud u. 1861. aastal
- 3) Vallakooli haridus
- 4) Kurma v. Mõisaküla külas Aru talu pidanud.
- 5) Praegu surnud
- 6) —

1) Kasemets Anna (Isanimi ei ole teada)

- 2) {
- 3) { Ei ole teada
- 4) }

5) Praegu surnud.

6) —

1) Ojasalu (varem: Ojasson) Nestor (Isanimi ei ole teada)

2) Sündinud (?)

3) Vallakooli haridus (?)

4) Talupidaja.

5) Kolhoosnik kolhoosis „Rahva Võit“

6) Kolhoos „Rahva Võit“, Harju rajoon. Aadress Tõdva 5/isk.

Andmed minu kohta:

1) Prass, Paul Jaani p.

2) Sündinud 1892. aastal.

3) Keskkooli haridus

4) Õpetaja

5) Pensionär

6) Harju rajoon, Vaida 5/isk.

27. oktoober 1960.

P. Prass.